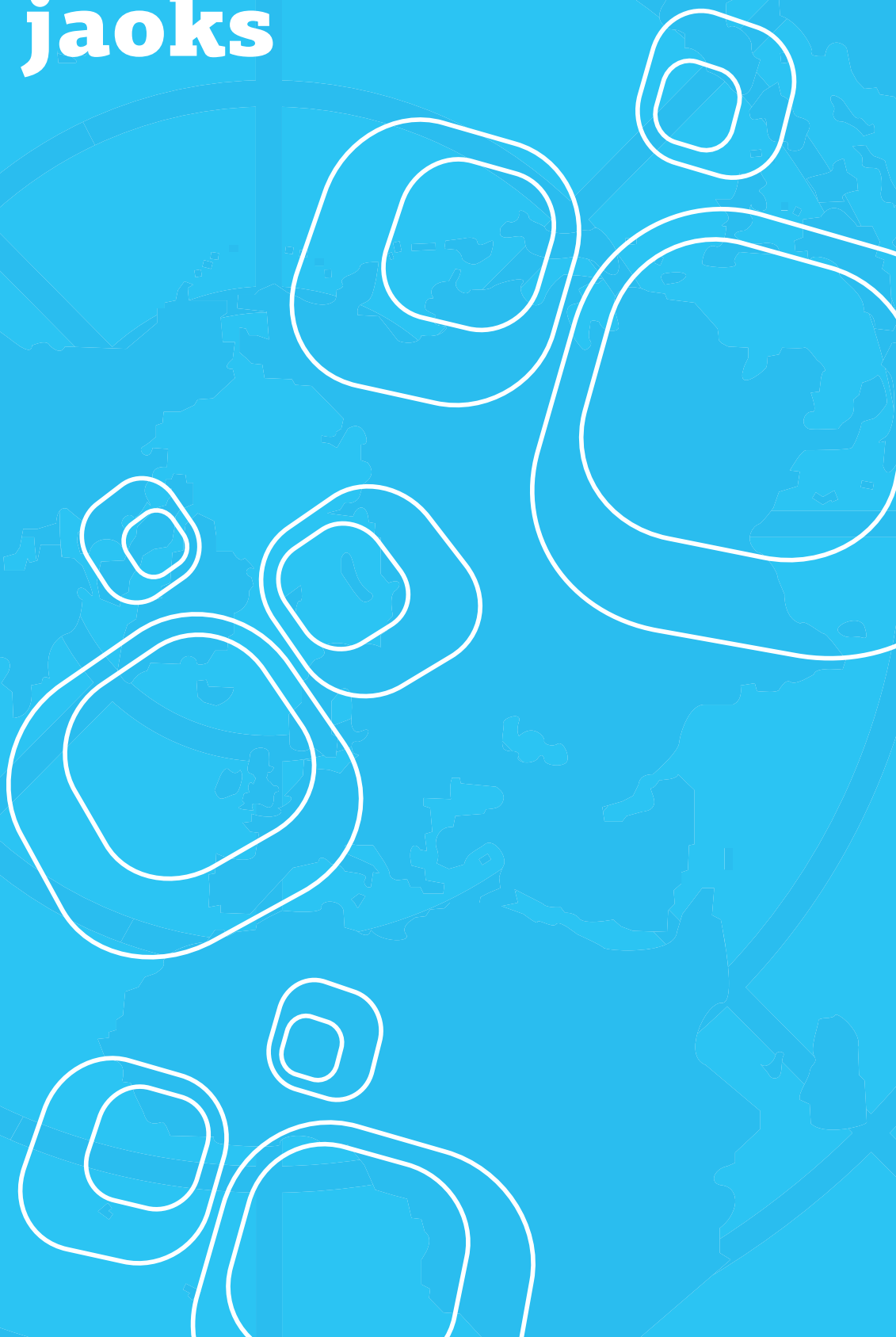

Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatusse (UPR) jaoks

Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks

38. UPR-i sessioon 2021

Eesti võrdse kohtlemise võrgustik

2013. aastal loodud võrdse kohtlemise võrgustik koondab vabaühendusi, mille üks põhitegevusi on seista oma sihtrühma võrdsete õiguste tagamise eest.

Võrgustikku kuuluvad ja ühisaruande koostasid järgmised organisatsioonid: Eesti Inimõiguste Keskus, Lastekaitse Liit, Eesti Puuetega inimeste Koda, MTÜ Oma Tuba / Feministeerium, Eesti LGBT Ühing, Eesti Vegan Selts, Eesti Noorteühenduste Liit ja Eesti Üliõpilaskondade Liit. Aruanne keskendub võrdse kohtlemise võrgustiku liikmesorganisatsioonide pädevusvaldkondadele.

Ühisaruande ettevalmistamisel kaasati Eesti elanikke. Võrdse kohtlemise võrgustik külastas Raplat, Narvat, Kuressaaret, Pärnut ja Tapat ning kohtus kohalike elanike ja omavalitsuste esindajatega. Lisaks koguti informatsiooni veebiküsitluse abil, millele sai vastata eesti, vene ja inglise keeles.

Ühisaruanne on esitatud 2020. a juuli lõpu seisuga ja keskendub inimõiguste olukorra puudujääkidele ja soovitudele. Originaal on esitatud inglise keeles, eestikeelses versioonis on täpsustatud mõningaid viiteid ja asjaolusid, et hõlbustada eesti lugejale teksti mõistmist. ÜRO poolt ette antud mahupiirangu tõttu on tegemist kokkuvõtliku tekstiga, pikemalt on võimalik osadest teemadest lugeda näiteks [inimõiguste aruannetes](#).

Võrdse kohtlemise võrgustik tänab võimaluse eest esitada oma seisukohti Eesti üldise korralise ülevaatus jaoks.

VÖRDSE
KOHTLEMISE
VÕRGUSTIK

EESTI PUUETEGA INIMESTE KODA
THE ESTONIAN CHAMBER OF DISABLED PEOPLE

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

EESTI NOORTE—
ÜHENDUSTE LIIT

INIMÕIGUSTE KESKUS
HUMAN RIGHTS CENTRE
ЦЕНТР ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Feministeerium

EESTI
LGBT
ÜHING

EESTI
VEGAN
SELTS

Vaenukõne, vaenu õhutamine ja vaenukuriteod

1. Kuigi Eesti märgib oma riiklikus vahearuanDES, et on vaenukõne, vaenu õhutamise ja vaenukuritegude kriminaliseerimiseks (122.61–122.72, 123.37) antud soovitused töösse rakendanud ja algatatud on nende läbivaatamine¹, ei ole selles vallas arenguid olnud. 2019. aastal teatas toonane justiitsminister vaenukõne kriminaliseerimise kohta, et ta „pole pidanud vajalikuks midagi selles suunas teha“². Ka praegune valitsus ei ole probleemiga tegelenud ja poliitiline tahe vaenukõne kriminaliseerimiseks puudub. Vaenukuritegude keelustamiseks või määratlemiseks puudub vastav seaduslik regulatsioon ja vaenu motiivi ei loeta raskendavaks asjaoluks. Vaenust motiveeritud kuritegusid uuritakse ja karistuse kohaldamise põhimõtted tulevad karistusseadustiku üldosast. Hoolimata vaenukuritegude regulatsiooni puudumisest, andis riik 2016. aastal politseinikele võimaluse neile teatatud vaenukuriteod registreerida. 2019. aastal registreeriti 10 vaenukuritegu³. Kuigi karistusseadustiku § 151 keelab vaenu õhutamise, kasutatakse tegelikkuses seda sätet harva, sest sõnastuse põhjal on karistatav üksnes selline vaenu õhutamine, mis ohustab isiku elu, tervist või vara⁴. Taolise ohu tõendamine on osutunud keeruliseks ja teeb sätte rakendamise keeruliseks⁵. Sätet kasutati viimati 2016. aastal ja 2017.–2019. aastal ei ole seda kordagi kasutatud.
2. Soovitused
 - a. Kriminaliseerida vaenukõne⁶.
 - b. Võtta kasutusele karistusseadustiku sätted, mis muudaksid vaenumotiivi kuriteo raskendavaks asjaoluks ja võidelda tõhusalt vaenu õhutamise vastu, olenemata sellest, kas inimese elu, tervis või vara on ohus.

Diskrimineerimine

3. Diskrimineerimisvastased õigusaktid on ebapiisavad ja nende rakendamine on puudulik. Kui põhiseadus keelab diskrimineerimise üldiselt, siis valdkondlikud seadused pakuvad erinevat kaitset sõltuvalt diskrimineerimise alusest. Soolise võrdõiguslikkuse seadus (SoVS)⁷ keelab soolise diskrimineerimise kõigis ühiskonnaelu valdkondades. Rahvuse (etnilise päritolu), rassi või nahavärvi põhine diskrimineerimine on keelatud pea kõigis eluvaldkondades, kuid diskrimineerimine usutunnistuse, veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel on võrdse kohtlemise seaduse (VõrdKS) põhjal keelatud üksnes tööelus⁸. VõrdKS ei kaitse eelmainitud grupe näiteks eluaseme, tervishoiu, sotsiaalkindlustuse, hariduse, kaupade ja teenuste valdkondades. Seetõttu ei saa selliste

¹ [Mid-term report of Estonia on the implementation of the UPR recommendations](#) 2018.

² [Intervjuu ajalehele Postimees](#) 8.02.2019.

³ [Ametlik kuritegevuse statistika 2019](#).

⁴ [Karistusseadustik](#)

⁵ European Commission Against Racism and Intolerance (2015). [ECRI report on Estonia](#) (fifth monitoring cycle).

⁶ vastavalt Euroopa Nõukogu raamotsusele 2008/913/JSK

⁷ [Soolise võrdõiguslikkuse seadus](#)

⁸ [Võrdse kohtlemise seadus](#)

diskrimineerimisjuhtumite korral küsida nõu ega abi soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinikult ning ohvrid ei saa esitada ka kahjunõuet. Lisaks, kuna puuetega inimeste õiguste konventsioon (PIÕK) keelab puuetega inimeste diskrimineerimise mistahes ühiskonnaelu valdkonnas, peab Eesti muutma oma õigusakte, et viia need PIÕK-iga kooskõlla. Kui eelmine valitsus (2015 - 2019 a. võimul) alustas arutelu VõrdKS-i muutmise üle, siis praegune valitsus ei ole seda jätkanud.

4. Diskrimineerimisvastaste õigusaktide rakendamine on olnud puudulik, kuigi vastavad seadused jõustusid juba ajavahemikul 2004-2009⁹. Üks põhjus on asjaolu, et osapooled, kellel on seadustest tulenevalt kohustused, nt tööandjad, valitsusasutused, haridus- ja teadusasutused, ei ole seadustega piisavalt kursis¹⁰.
5. Soovitused
 - a. Muuta võrdse kohtlemise seadust selliselt, et diskrimineerimine oleks keelatud ühiskonnaelu kõigis valdkondades kõikide aluste puhul.
 - b. Rakendada olemasolevaid diskrimineerimisvastaseid õigusakte.

Vabad valimised

6. Eesti on üks väheseid Euroopa riike, kus kõigilt kinnipeetavatelt võetakse seaduse alusel automaatselt hääleõigus, mille probleemsele ning võimalikule vastuolule Euroopa inimõiguste konventsiooniga on viidanud ka Riigikohus.¹¹
7. Puuetega inimesi jäetakse sisuliselt hääleõigusest ilma, mis on vastuolus PIÕK-iga. Kui kohus määrab puudega inimesele kõigi tema asjade korraldamiseks eestkostja, siis loetakse eestkostetav isik ka hääleõiguse seisukohalt teovõimetuks. Paljud valimisjaoskonnad pole ligipääsetavad, vahel füüsiliselt, kuid veel sagedamini alternatiivsel kujul pakutava teabe puudumise tõttu.
8. Soovitused
 - a. Muuta asjaomaseid õigusakte selliselt, et hääletamiskeeldu kohaldataks vaid neile kinnipeetavatele, kellele see on kohtuotsusega määratud täiendavaks karistuseks¹².
 - b. Tühistada põhiseadusest tulenev takistus, mille järgi kohtu poolt teovõimetuks tunnistatud inimene ei ole hääleõiguslik. Anda vaimse tervise probleemidega ja intellektipuudega inimestele täielik õigus osaleda hääletamisel vastavalt nende võimetele.
 - c. Tagada juurdepääs valimisjaoskondadele ja valimisi puudutavale teabele.

⁹ Soolise võrdõiguslikkuse seadus 2004 ja võrdse kohtlemise seadus 2009.

¹⁰ Nt tööandjate ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse kohta vt Poliitikauuringute Keskuse Praxis SA: „[Implementation of Gender Equality Act by Estonian private, public and non-profit sector organizations and developing the indicators for assessing the impact of the Law](#)“.

¹¹ Riigikohtu otsus 01.07.2015 kohtuasjas nr. [3-4-1-2-15](#)

¹² EIÕK-i 1. protokoll 3. artikkel keelab isiku hääleõiguse automaatse ja diskrimineeriva piiramise põhjusel, et isik on süüdi mõistetud kinnipeetav.

Kogunemis- ja ühinemisvabadus

9. Pärast 2019. aasta valimisi on poliitiline õhkkond muutunud inimõigustega tegelevate vabaühenduste suhtes vaenulikumaks. Eesti LGBT Ühingu ja LGBTI kogukonna üritustel on leidnud aset mitu valitsuserakonna EKRE poolt algatatud vahejuhtumit. EKRE Pärnu ja Saaremaa ringkondade juhid takistasid 18. oktoobril 2019 Pärnus ühingu teavitusüritust. 1. novembril 2019 korraldasid Tartu EKRE liikmed LGBTI noorteürituse vastu suunatud meelevalduse. Nii üritusega seotud noored kui ka noorsootöötajad said oma sotsiaalmeediakontode kaudu ähvardavaid ja vaenulikke sõnumeid¹³.
10. Inimõiguste vabaühenduste rahastamine on sattunud löögi alla ja on tehtud otseseid katseid rahastamise lõpetamiseks. Kuigi sotsiaalministeerium on seni rahastanud soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise vabaühendusi hasartmängumaksust, ei mainita hasartmängumaksu seaduses neid teemavaldkondi selgesõnaliselt toetatavate projektide loetelus, võimaldades seadust mitut moodi tõlgendada. 2020. aasta juulis käskis väliskaubandus- ja infotehnoloogiainister rahandusministri ülesannetes (EKRE) peatada Riigi Tugiteenuste Keskuse väljamaksed kolmele parajasti töös olevale võrdõiguslikkuse projektile. Käsk puudutas 11 vabaühendust, sh Eesti Inimõiguste Keskust, Eesti LGBT Ühingut ja MTÜ-d Oma Tuba¹⁴. Nädal hiljem teatas sotsiaalminister, et sotsiaalministeerium võtab projektide rahastamise üle ja väljamaksed tehakse tagantjärele¹⁵. Alternatiivsed võrreldavad riigipoolsed rahastusskeemid puuduvad.
11. Soovitus
 - a. Tagada inimõigustega tegelevatele vabaühendustele jätkusuutlikud rahastusmehhanismid, tuues asjaomastes õigusaktides sooline võrdõiguslikkus ja võrdne kohtlemine toetusvaldkondadena selgesõnaliselt välja.

Inimõiguste institutsioonid

12. Valitsuse enda soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise programmide rahastamine tekitab muret ja on olnud aastate vältel suuresti kõikum. Eesti on toetunud inimõiguste ja soolise võrdõiguslikkuse valdkonnas väga tugevalt välisrahastusele, toetust on saadud nt Euroopa Sotsiaalfondist (ESF), Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetusprogrammist (EEA and Norway Grants) ning Aktiivsete Kodanike Fondist (ACF). Riigi enda panus on sageli olnud tagasihoidlik. Nt soolise võrdõiguslikkuse programmis oli selle osakaal 2018. aastal 52%, 2019. aastal 43% ja 2020. aastal 37%¹⁶. Proportsioonid näitavad, et võrdõiguslikkuse teemad on valitsuse eelarves madala prioriteediga. Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku rahastamine on tema ülesannetega võrreldes selgelt ebapiisav.

13. Soovitus

¹³ LGBT Ühingu blogipostitus: <https://www.lgbt.ee/post/eesti-kodanikuuhiskond-on-runniku-all>

¹⁴ Sotsiaalministeeriumi avalik dokumendiregister: <https://adr.rik.ee/som/dokument/7372958>

¹⁵ Sotsiaalministeeriumi avalik dokumendiregister: <https://adr.rik.ee/som/dokument/7400456>

¹⁶ Sotsiaalministeeriumi [heaolu arengukava 2016–2023](#), soolise võrdõiguslikkuse programm 2019–2022, [lisa 4](#) ning soolise võrdõiguslikkuse programm 2020–2023, [lisa 6](#).

- a. Suurendada soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise programmide riigipoolset rahastust.

Pagulased ja varjupaigataotlejad

14. Eesti suhtumine ümberasustamisprogrammidesse on tõrjuv. Valitsus nõustus Euroopa Liidu teise rändekava alusel ümber paigutama 80 inimest, kellest saabus Eestisse seitse. 2019. aastal ei olnud valitsus kohustuslike pagulaskvootidega enam nõus¹⁷. Jätkuvalt karistatakse varjupaigataotlejaid ebaregulaarse piiriületuse eest. Ühe juhtumi puhul algatati kriminaalmenetlus, mis lõpetati alles siis, kui inimene tunnistati pagulaseks. Eesti Inimõiguste Keskus on saanud mitu kaebust, et varjupaiga taotlust ei ole vastu võetud või on esinenud muid takistusi varjupaiga taotlemisel. Taotlejad on kirjeldanud piiriületuspunkti tekkinud olukordi, kus Politsei- ja Piirivalveameti ametnikud ei ole lubanud neid Eesti territooriumile, on esmalt keeldunud nende varjupaigataotlust vastu võtmast ja on püüdnud neid veenda oma päritoluriiki naasma. Piiril ei ole võimalik saada riigi õigusabi ning kinnipidamis- ja majutuskeskustes pakutavast õigusnõustamisest ei piisa¹⁸.

15. Soovitused

- a. Osaleda varjupaigataotlejate ümberpaigutamise ja ümberasustamise programmides.
- b. Lõpetada varjupaigataotlejate karistamine ebaregulaarse piiriületuste eest, tagades neile piiripunkti kohesest ligipääsu varjupaigasüsteemile ja parandada varjupaigataotlejate ligipääsu õigusabile.

Naised

16. Eestis on EL-i kõige suurem palgalõhe: 2018. aastal 22,7% võrreldes EL-i keskmisega, mis oli 14,8%¹⁹. Rahvusvähemuste seas on palgalõhe veelgi suurem. Vene keelt kõnelevate naiste keskmine tunnitasu moodustab vaid 63% Eesti meeste keskmisest tunnitasust²⁰. Palgalõhe on kõige suurem 35–44-aastaste naiste seas, mis ühtib enam-vähem laste saamise ja kasvatamise eaga²¹. Kuigi naistele makstakse pika vanemapuhkuse eest heldelt, aeglustab see tihtipeale tööalase karjääri edenemist²². Ainult 32,8% alla 3-aastastest lastest osalesid 2019. aastal lastehoius²³ ja alla 1,5-aastastele lastele napib lapsehoiuteenuseid²⁴. Ka teiste ülalpeetavate sugulaste (nt eakad ja erivajadustega pereliikmed) jaoks napib paindlikke ja taskukohaseid hooldusteenuseid, mis põhjustab hooldajatele (kelleks on enamasti naised) tööelus raskusi²⁵. Veel üks palgalõhe põhjus on väga suur sooline

¹⁷ [Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023.](#)

¹⁸ UNHCR „[Access to legal aid for asylum-seekers in Estonia](#)“ (2019).

¹⁹ Eurostat Pay Gap statistics <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/6776.pdf>

²⁰ Tallinna Ülikool, teadusprojekt REGE (Reducing the Gender Wage Gap), [avaldamata andmed](#).

²¹ *Ibid.*

²² [Euroopa Liidu Nõukogu Soovitused Eestile 2019.](#)

²³ Sotsiaaluuring 2019. Statistikaamet, tabel LES87: 0–14-aastased lapsed asutusekeskses lastehoius (vanus 0-2).

²⁴ [European Council Country Report on Estonia 2020.](#)

²⁵ [Hoolduskoormuse vähendamise rakkerühma lõpparuanne](#) 2017.

segregatsioon tööturul – naised töötavad meestest sagedamini madalapalgalistes sektorites ja madalamatel ametikohtadel.²⁶ Eelmine valitsus (2015 - 2019 a. võimul) püüdis palgalõhe probleemiga tegeleda, tehes Riigikogule ettepaneku muuta SoVS-i, et suurendada palkade läbipaistvust ja kehtestada riiklik järelvalve soolise palgalõhe üle, kuid 2019. aastal kukkus seadus valimiste tõttu Riigikogu menetlusest välja ja uus valitsus ei ole palgalõhe probleemi lahendamiseks teinud ühtki algatust.

17. Eesti on teinud märkimisväärsed edusamme võitluses naistevastase vägivallega, eriti ohvriabi teenuste arendamisel, kuid mitmed keerulised probleemid on seni lahendamata. Seksuaalse vägivalga juhtumite tõendamiskoormust on väga raske täita ja karistused on lebed. Eesti karistusseadustik eristab vägistamist (§ 141), tahtevastast sugulise iseloomuga tegu (§ 141¹) ja suguühtele või muule sugulise iseloomuga teole sundimist (§ 143)²⁷, mis toob seksuaalkuriteo korral kaasa leebema karistusemääraga õigusrikkumise valiku. Veel enam – need viitavad kurjategija vägivalga kasutamisele ja ohvri võimele osutada vastupanu. Sellised vägistamise määratlused ei ole kooskõlas Istanbuli konventsiooniga. Ohvrid, kes taotlevad lähenemiskeeldu, peavad viibima kurjategijaga samas kohtusaalis. Koduvägivalda ei võeta hooldusõiguse menetluses alati arvesse.²⁸ Enamik naiste varjupaiku ei ole liikumispuudega naistele juurdepääsetavad²⁹.
18. Seaduslik abiellumise igaaastane ja seksuaalse enesemääramise vanusepiir on liiga madalad. Eestis on Euroopa kõige madalam seaduslik abiellumisiga³⁰. Kui perekonnaseaduse järgi on minimaalne seaduslik abiellumisiga 18 aastat, siis kohtu loal võib abielluda 15-aastane laps³¹. 2009.–2018. aastal abiellus 81 alla 18-aastast isikut, kellest 89% olid tütarlapsed. Täiskasvanuga võib omal nõusolekul seksuaalvahekorras olla alates 14. eluaastast ehk seksuaalse enesemääramise eapiir on 14, mis on liiga madal ja millega kaasneb oht noorte seksuaalseks väärkohtlemiseks täiskasvanute poolt.
19. Vaenulik suhtumine naistesse ja naiste õiguste eest seisjatesse ilmneb kõige kõrgemal valitsuse tasandil. Ametis olevad välisminister (endine justiitsminister), rahandusminister ja siseminister³² on kõik teinud avalikult naiste ja naiste õiguste eest seisjate kohta halvustavaid märkusi³³. Neist kaks viimast on korduvalt ähvardanud lõpetada teatud feministlike ja inimõiguste organisatsioonide rahastamine³⁴.

20. Soovitused

²⁶ Statistikaamet, tabel TKS03.

²⁷ [Karistusseadustik](#)

²⁸ Mitteametlik informatsioon Naiste Tugi- ja Teabekeskuselt.

²⁹ [UN CRPD Shadow report of Estonia](#) (2019). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

³⁰ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet: [Mapping minimum age requirements for marriage](#).

³¹ [Perekonnaseadus](#).

³² Siseminister Mart Helme astus tagasi 9.11.2020, pärast ühisaruande esitamist.

³³ Näited: välisminister Urmas Reinsalu oma [arvamusloos, kus ta kritiseeris halvustavate sõnadega feministe](#) ja kahetses naistevastase vägivalga hukkamõistmist 16.01.2018; rahandusminister Martin Helme, kui ta [kritiseeris Istanbuli konventsiooni ja nimetas lasteta noori naisi „ühiskondlikult kahjulikuks elemendiks“](#) 17.05.2016; ning siseminister Mart Helme, kui ta [nimetas Soome peaministri müügitüdrukkuks \(inglise keeles\)](#) 16.12.2019.

³⁴ Näide: [intervjuu Mart Helmega Rahvusringhäälingus](#) 28.03.2019.

- a. Kasutada ajutisi erimeetmeid, et parandada *de facto* soolise võrdõiguslikkuse saavutamist, eriti soolise palgalõhe osas. Sellised meetmed võivad hõlmata vahendite eraldamist, sihitud värbamist, palkamist ja edutamist ning mitmesuguseid kvoote.
- b. Suurendada taskukohaste ja kvaliteetsete väikelaste ning teiste ülalpeetavate sugulaste (nt eakate või erivajadustega inimeste) hooldusteenuste kättesaadavust, et leevendada mitteametlike hooldajate koormust.
- c. Muuta karistusseadustikku selliselt, et vägistamise mõiste hõlmaks kõiki nõusolekuta seksuaalakte, nagu see on sätestatud Istanbuli konventsioonis.
- d. Hoida ohver ja kurjategija lähenemiskeelu menetlemise ajal eraldi ruumides.
- e. Tagada, et perevägivalda võetaks hooldusõiguse menetlemisel arvesse.
- f. Tagada kõigi Eesti maakondade naiste varjupaikades juurdepääsetav majutus kõigile abivajavatele puudega naistele.
- g. Muuta perekonnaseadust selliselt, et minimaalne abiellumisiga oleks 18 aastat.
- h. Kehtestada seksuaalse enesemääramise eapiiriks 16 eluaastat, v.a juhul, kui tegemist on võrreldavas vanuses partneritega või partnerite vanusevahe ei ole suurem kui teatud arv aastaid.

Puuetega inimesed

21. Puude definitsioon on riiklikes õigusaktides PIÕK-ist kitsam. Riik on viimastel aastatel muutnud puude tuvastamise praktikat. Selle tulemusel ei tuvastatud 2019. aastal tehtud korduvhindamise põhjal enam puuet 742 lapsel (32%) ja 2299 tööealisel inimesel (21%), kellel oli varem puue³⁵. PIÕK-i kontekstis tähendab see seda, et need lapsed ja täiskasvanud ei saa enam vajalikke tugiteenuseid, nagu rehabilitatsiooni, tugiisiku teenust, lapsehoiu- ja/või invatransporditeenuseid, ega toetusi³⁶.
22. Eestis puuduvad õigusaktid või riiklik poliitika, mis oleks suunatud puudega naiste probleemidega tegelemisele ja nende olukorra kohta ei ole tehtud mingeid uuringuid³⁷. Õigusaktides ei kasutata mõistet „interseksionaalne diskrimineerimine“. Ühiskonnas ei seostata puuetega naiste õiguseid otseselt naiste õigustega, mis tähendab, et soolist aspekti tegelikkuses ei arvestata.
23. Puuetega laste eest hoolitsevad enamasti nende vanemad (95–97% juhtudest), kõige sagedamini teeb seda ema (90–92%)³⁸. Puuetega laste õiguste kaitse

³⁵ Sotsiaalkindlustusameti statistika (2020).

³⁶ Civil society comments to the state response to the List of issues in relation to the initial report of Estonia (2020). Estonian Chamber of Disabled People.

³⁷ [UN CRPD Shadow report of Estonia](#) (2019). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

³⁸ [Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring](#) (2017). Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR ja Turu-Uuringute AS.

tagamine oleneb nende vanemate võimekusest, mistõttu see ei ole kõigile võrdselt tagatud³⁹.

24. Ligipääsetavuse osas valitsevad suured piirkondlikud erinevused. Ligipääsetavat eluaset on väga keeruline leida ja vanemates kortermajades on see probleem seni lahendamata. Ühistranspordiseadus ei kohusta ostma sõidukeid, mis oleksid kohandatud puuetega inimestele. Enamik maakonnaliine teenindavaid busse on ratastooli kasutajale ligipääsmatud⁴⁰. Üksnes mõned linnakeskkonna valgusfoorid on varustatud helisignaalidega ja leidub üksikuid reljeefkirjas või kontrastseid juhtmärgistusi. Pääsuga täiesti puuduvad avalikus ruumis tähistused Braille kirjas. See muudab pimedate inimeste iseseisva liikumise ja orienteerumise peaaegu võimatuks⁴¹.
25. ÜRO PIÕK-i 12. artikkel „Võrdne tunnustamine seaduse ees“ ratifitseeriti Eestis deklaratsiooniga. Eesti kasutab asendatud otsustamismudelit, mis annab seaduslikule eestkostjale õiguse teha puuetega inimese eest otsuseid⁴². Toetatud otsustamine ei ole Eestis seadustatud. Teovõime täielik piiramine kahjustab üksikisiku õigusi ja huve⁴³.
26. Riigikohus on toonud esile suuri puudujääke õigusaktides seoses tahtevastasele psühhiaatrilisele ravile suunamise ja asjaomaste õigusaktide rakendamisega⁴⁴. On esinenud juhtumeid, kus psüühikahäirega isik on jäetud ravita või tähelepanuta või suunatud valele teenusele⁴⁵.
27. Kohalike omavalitsuste erinevast võimekusest tulenevalt ei põhine puuetega isikute abistamine nende õigustel. Puudub tõhus järelevalvesüsteem kohalike omavalitsuste võime üle pakkuda inimeste õiguste kaitseks piisavat abi. Juurdepääs teenustele oleneb põhjendamatult suurel määral puuetega inimese enda võimekusest vajalikku abi otsida, kuigi see peaks olenema ennekõike abivajadusest. 2019. aastal märkis Riigikohus, et omavalitsused peavad täitma sotsiaalteenuste pakkumise kohustust, mis on neile pandud Eesti õigusaktidega⁴⁶. Kohtuotsusel võib olla oluline mõju riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesannete jaotusele.
28. Erihoolekande teenuste järjekorrad ei võimalda kasutajal teenuseosutajat ega teenuse osutamise aega ise valida⁴⁷. Erihoolekande teenuste kvaliteet ei vasta alati seadusest tulenevatele nõuetele või ÜRO PIÕK-i põhimõtetele^{48 49}.

³⁹ Questionnaire and focus-groups for DPO-s (2016–2017). Estonian Chamber of Disabled People.

⁴⁰ UN CRPD Shadow report of Estonia (2019). Estonian Chamber of Disabled People.

⁴¹ Eesti Pimedate Liidu eksperthinnang (2020). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

⁴² Frolik, L. A., Whitton, L. S. (2012). The UPC Substituted Judgment / Best Interest Standard for Guardian Decisions: a Proposal for Reform. University of Michigan Journal Law Reform, Vol 45, 739.

⁴³ UN CRPD Shadow report of Estonia (2019). Estonian Chamber of Disabled People.

⁴⁴ Riigikohtu 19.02.2014 määrus kohtuasjas [nr 3-2-1-155-13](#).

⁴⁵ Eesti Haigekassa tahtest olenematu ravi audit (2020): „[Akuutpsühhiaatria \(tahtest olenematu ravi korral\) teenusel viibivate orgaaniliste psüühikahäiretega, skisofreenia ja psüühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäiretega diagnoosidega patsientide ravi kvaliteet](#).“

⁴⁶ Riigikohtu 9.12.2019 määrus kohtuasjas [nr 5-18-7](#).

⁴⁷ UN CRPD Shadow report of Estonia (2019). Estonian Chamber of Disabled People.

⁴⁸ Õiguskantsleri 23.08.2019 hinnang nr [7-9/190891/1904137](#).

⁴⁹ Survey of Institutions for Adults with Psychosocial and Intellectual Disabilities Report of Findings from Institutional Assessments in Estonia, 2018, World Health Organisation.

29. Erihoolekandeteenuste deinstitutionaliseerimise protsessi takistavad juhtumid, kus kohalikud elanikud ja omavalitsused on mõnes piirkonnas suurte asutuste väiksemateks pereüksusteks ümberkorraldamise ja äärealadelt asustatud piirkondadesse kolivate elanike vastu^{50 51}.
30. Nägemis-, kuulmis- ja intellektipuudega inimestel on keeruline saada teavet⁵². 2015. aastal korraldatud uuringu tulemusel leiti, et vaid 28% valitsusasutustest ja 1% kohalikest omavalitsustest täidavad veebi sisu juurdepääsetavussuuniste (WCAG) versiooni 2.0 nõudeid miinimumtasemel A või soovituslikul tasemel AA. Mitte ükski veebilehtedest ei täitnud WCAG versiooni 2.0 kõrgeima, AAA-taseme nõudeid⁵³.
31. Puuduvad ühtsed standardid viipekeele tõlketeenuste pakkumiseks ja teenuse kättesaadavuses on suured piirkondlikud erinevused⁵⁴. Tartu Ülikool on kurtide kogukonna ja Eesti puuetega inimeste liikumise kurvastuseks katkestanud viipekeeletõlkide õpetamise kõrghariduse tasemel⁵⁵.
32. Puudub tõhus järelevalvesüsteem koolipidajate (nendeks on harilikult kohalikud omavalitsused) võime üle täita põhikooli- ja gümnaasiumiseadust. Üldhariduskoolides napib pädevaid õpetajaid, abiõpetajaid ja tugispetsialiste, kes muudaksid kaasava hariduse reaalsuseks⁵⁶ – näiteks puuduvad neil oskused õpetada Braille kirja, kommunikatsiooni- ja orienteerumisoskusi nägemispuudega õpilastele⁵⁷. Riiklik hariduspoliitika pöörab üha vähem tähelepanu kurtide kultuurilisele ja keelelisele identiteedile, toetades selle asemel peamiselt oraalseid õpetamise meetodeid⁵⁸.
33. Puuduvad suunised haiglatele puuetega inimeste raviks. On esinenud juhtumeid, kus intellektipuudega või kompleksse abivajadustega inimesi ei ole koheldud haiglas viibimise ajal väärilt⁵⁹. Paljud pikaajalist hooldust pakkuvate asutuste ruumid on raskesti ligipääsetavad, mistõttu voodihaigeid patsiente ei viida mitte kunagi õue. Pooltel hooldusasutuste voodikohtadel ei ole häirenappu ja kvaliteetse hoolduse

⁵⁰ Mallene, L. (2019). [Keila elanikud läksid puudega inimeste kodu pärast kohtusse. „Mitte meie naabrusesse!”,](#) Delfi, 9.01.2019.

⁵¹ Nikolajev, J. 2019. [Narva linn tõrjub erihooldekodu linnast välja](#), ERR, 5.08.2019.

⁵² Civil society comments to the state response to the List of issues in relation to the initial report of Estonia (2020). Estonian Chamber of Disabled People.

⁵³ [Avaliku sektori veebilehtede vastavus WCAG 2.0 nõuetele 2015. aastal](#) (2015). Uuringu aruanne. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.

⁵⁴ Eesti Kurtide Liidu eksperthinnang (2020). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

⁵⁵ Civil society comments to the state response to the List of issues in relation to the initial report of Estonia (2020). Estonian Chamber of Disabled People.

⁵⁶ Räis, M. L., Kallaste, E., Sandre, S.-L. [Solutions for education provision for pupils with special needs and efficiency of the earmarked measures \(2016\)](#). Final report of study. CentAR Centre for Applied Research. Extract as of January 2018.

⁵⁷ Eesti Pimedate Ühingu eksperthinnang (2020). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

⁵⁸ Eesti Kurtide Liidu eksperthinnang (2020). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

⁵⁹ UN CRPD Shadow report of Estonia (2019). Estonian Chamber of Disabled People.

pakkumiseks napib töötajaid⁶⁰. Puudub üleriigiline juurdepääs püsivale õendusabile, eriti kui inimene vajab seda kauem kui 120 päeva – näiteks kuni surmani⁶¹.

34. Piisava riikliku rahastuse puudumise tõttu langeb pikaajalise hoolduse koormus ebaproportsionaalselt omastehooldajatele, mis toob kaasa märkimisväärseid majandus- ja sotsiaalkulusid. Veelgi enam – pikaajalise hoolduse rahuldamata vajadus on sageli seotud vaesusriskiga⁶².

35. Soovitused

- a. Viia puude mõiste seadusandluses kooskõlla ÜRO PIÕK-iga.
- b. Korraldada uuringuid puuetega naiste õiguste olukorrast Eestis.
- c. Tagada kohaliku omavalitsuse tasandil puuetega lastele ja täiskasvanutele võrdne ja asjakohane sotsiaalne kaitse, mis toetub nende abivajaduste hindamise ühtsele metoodikale, ning jõustada kohalike omavalitsuste üle sisuline riiklik järelevalve.
- d. Parandada puuetega inimeste juurdepääsu eluasemele, sh sotsiaaleluruumidele.
- e. Teha avalik ruum ligipääsetavamaks.
- f. Viia ühistranspordiseadus kooskõlla ÜRO PIÕK-iga.
- g. Luua eeltingimused üleminekuks asendatud otsustamismudelilt toetatud otsustamise mudelile ja kaaluda ÜRO PIÕK-i ratifitseerimisel välja antud 12. artikli deklaratsiooni tagasivõtmist.
- h. Luua uus psühhiaatrilise abi mõiste, mis selgitab põhiõiguste piiramist kohtu tahtevastase ja sundravi otsusega.
- i. Tagada, et hooldekodude elanikele pakutaks kvaliteetseid ja juurdepääsetavaid tervishoiuteenuseid.
- j. Arendada paindlikke hooldusteenuseid, vähendades puuetega laste ja täiskasvanute pereliikmete hoolduskoormust ning võimaldades nende aktiivset osalemist tööturul ja ühiskonnaelus.
- k. Parandada erihoolekande teenuste kvaliteeti kooskõlas ÜRO PIÕK-iga.
- l. Tagada kuulmispuudega isikutele piisav juurdepääs viipekeeletolele.
- m. Tagada piisav tugiteenuste osutamine haridusasutustes kaasava hariduse tegelikuks rakendamiseks.

⁶⁰ [Provision of health services at care facilities \(2017\)](#). Summary of a Study.

Tallinn: Health Board.

⁶¹ Towards a caring state. Political recommendations for improving the long-term care provision and reducing burden of care of family members in Estonia. Final report of the Task Force on reducing the burden of care (2017). Government Office of Estonia.

⁶² [Reducing the burden of care in Estonia \(2017\)](#). Interim report, World Bank Group.

LGBTI

36. LGBTI-õiguste areng on Eestis viimastel aastatel seiskunud. Seadusandja ei ole vastu võtnud LGBTI-inimestega arvestavaid strateegiaid ega pööranud tähelepanu Euroopa Liidu valdkondlikele ettepanekutele, LGBTI-inimeste diskrimineerimise lõpetamist ja võrdset kohtlemist puudutavatele seadustele ega kehtivate seaduste puudustele. Selle tulemusel on Riigikohus ja alamad kohtuastmed lahendanud erinevaid õiguslünkasid. Poliitiline õhkkond on muutunud LGBTI-inimeste ja nende õiguste suhtes vaenulikumaks, kuid Eesti elanike suhtumine LGBTI-inimestesse ja samast soost paaride kooselu registreerimise õigusliku reguleerimise vajadusse on paranenud⁶³.
37. Valitsus ei ole koostanud ühtegi sisukat ja kõikehõlmavat ülevaadet olemasolevate õiguslike ja muude meetmete kohta, mis otseselt või kaudselt võiksid põhjustada diskrimineerimist seksuaalse orientatsiooni või sooidentiteedi tõttu. Välja ei ole töötatud ühtki LGBTI-põhist tegevuskava ega strateegiat. Üldise diskrimineerimise vastased meetmed on kirjas heaolu arengukavas 2016–2023⁶⁴, kus mainitakse põgusalt LGB-inimesi, kuid eiratakse täielikult trans- ja intersoolisi inimesi.
38. Riik ei tunnusta veel täielikult samast soost perede õigusi. Kooseluseadus⁶⁵, mis lubab samast soost kaaslastel oma kooselu registreerida, võib käsitleda edasiminekuna, kuid seadus võeti vastu ilma rakendusaktideta,⁶⁶ mis tähendab, et teistes seadustes, nagu perekonnaseadus, perekonnaseisutoimingute seadus või rahvastikuregistri seadus, ei ole vastavaid muudatusi tehtud. Osa notareid on keeldunud kooselulepinguid notariaalselt kinnitama, lepingud ei kajastu rahvastikuregistris ja see on tekitanud takistusi lapsendamistel⁶⁷. Muuta tuleb üle 80 seaduse⁶⁸ ja selleks, et seadusega tagatud õigused oleksid tunnustatud, peab kannatanu ebavõrdsest kohtlemisest ja põhiseadusvastasusest tingitud juhtumite lahendamiseks pöörduma kohtusse.
39. Tervishoiuteenuse osutajatel puudub tegevusjuhend intersooliste lastega tegelemiseks. Kuna teemat pole Eestis analüüsitud, ei ole võimalik hinnata, kas soo korrigeerimise protseduurid toimuvad isiku teadlikul nõusolekul, eriti intersooliste laste puhul. Puudub teave selle kohta, kas või kui paljude intersooliste lastega viiakse läbi pöördumatuid meditsiinilisi soo korrigeerimise protseduure.
40. Transsooliste inimeste soo tunnustamine on raskesti mõistetav ja halvasti ligipääsetav protsess. Soo andmete muutmine on tehtud sõltuvaks aset leidnud meditsiinilistest sekkumistest ega põhine inimese enesemääratlusel – ekspertkomisjon diagnoosib transsoolisel inimesel meditsiinilise psüühikahäire (soodüsfooria või transseksuaalsuse). See on vastuolus Maailma Terviseorganisatsiooni otsusega, mis lõpetas transsoolisusega seotud seisundite

⁶³ Human Rights in Estonia 2020. [The Situation of LGBT persons.](#)

⁶⁴ Sotsiaalministeeriumi [heaolu arengukava 2016–2023.](#)

⁶⁵ [Kooseluseadus.](#)

⁶⁶ Kooseluseaduse rakendamise seadus ([114 SE](#)).

⁶⁷ Human Rights in Estonia 2016–2017. [The Situation of LGBT persons.](#)

⁶⁸ Kooseluseaduse rakendamise seaduse eelnõu ([114 SE](#)).

<http://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/200c352b-8579-44ed-950f-2d6a24d4c198>

liigitamise psüühika- ja käitumishäireteks⁶⁹. Soo tunnustamise otsus sõltub arstliku ekspertiisikomisjoni kaalutlusest, puuduvad järelevalvemeetmed ja avalikult kättesaadav ametlik teave. Kehtiv regulatsioon on vastuoluline, jättes ebaselgeks, kas hormoonravi või muu ravi või kirurgiline protseduur on seadusega kohustuslik, kuid tegelikkuses on hormoonravi kohustuslik⁷⁰. Riiklik ravikindlustus ei hüvita kõiki soo korrigeerimiseks vajalikke kulusid või hüvitab need ainult osaliselt. Näiteks hüvitatakse ainult 50% hormoonravist ja transsoolistele inimestele osutatavaid kirurgilisi teenuseid ei hüvitata üldse – need on võrdsustatud mittevajaliku plastilise kirurgiaga⁷¹.

41. Valitsus ei ole uurinud haridusvaldkonda ega koolikeskkonda LGBTI teemade vaatenurgast. LGBTI teemad ei kuulu sõnaselgelt kohustuslikku õppekavasse ja kooliõpetajaid ei koolitata sellel teemal süsteemselt⁷². Eesti LGBTI-õpilaste koolikeskkonna uuringu andmetel on kool LGBTI-õpilaste jaoks nende identiteedi tõttu ebatavaline ja märkimisväärselt vägivaldne keskkond ning koolid ei paku kõigi õpilaste põhivajaduste rahuldamiseks turvalisi tingimusi. Samas ei paku riik õpetajatele põhjalikke koolitusi ega suuniseid homo-, bi- ja transfoobse kiusamise äratundmiseks ning LGBTI-õpilaste koolielu ohutuse ja kvaliteedi tagamiseks⁷³.

42. Soovitused

- a. Töötada välja laiapõhjaline strateegia, et parandada teadlikkust ning vähendada diskrimineerimist seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi, soolise eneseväljenduse ja sootunnuste alusel.
- b. Viia läbi uuringuid LGBTI inimeste olukorra kaardistamiseks ja mõistmiseks eri valdkondades (sh koolikiusamine koolisüsteemis, ebavõrdne kohtlemine tervishoiusüsteemis, LGBTI inimeste kohtlemine kinnipidamisasutustes).
- c. Võtta vastu kooseluseaduse rakendussätteid, mis tagaksid seaduse rakendamise täies mahus.
- d. Uurida intersooliste laste olukorda ja ravi ning tagada, et nende inimõigusi ei rikutaks pöördumatute, meditsiiniliselt ebavajalike ja pealesunnitud meditsiinitoimingutega, ning korraldada meditsiinitöötajatele sel teemal ajakohaseid koolitusi.
- e. Muuta soo tunnustamise regulatsiooni, eraldades üksteisest soo meditsiinilise ja juriidilise tunnustamise protsessid. Tagada, et juriidiline soo tunnustamine põhineks enesemääramisel.

⁶⁹ OHCHR. 2020. [UN experts hail move to 'depathologise' trans identities.](#)

⁷⁰ [Common Requirements for Medical Operations for Gender Reassignment](#), 1999.

⁷¹ [Compliance Report on the implementation of Committee of Ministers' Recommendation CM/Rec\(2010\)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity in Estonia.](#)

⁷² Käger, M., Pertsjonok, N., Kaldus, K., Vollmer, M., Harjo, M., Gutman, K., ... Meiorg, M. (2017). [Inimõigused ja inimõiguste alusväärtused Eesti koolis ja hariduspoliitika.](#)

⁷³ Ney, M., Rannaääre, K., Raud, K. [Eesti LGBTI õpilaste koolikeskkonna uuring 2018.](#)

Lapsed ja noored

43. Võrreldes 2012. aastaga on laste õigustest kuulnud laste osakaal pisut kahanenud ja täiskasvanute osakaal jäänud samaks. Laste endi sõnul pakutakse Eestis lastele hoolitsust ja kaitset ohu eest, kuid täiskasvanud ei ole lapse arvamuse ärakuulamise ja arvesse võtmisega veel kuigi harjunud ning täiskasvanutel puuduvad eluoskused, mis aitaksid neil lapsi kriitilistel hetkedel mõista⁷⁴. Inimõiguste õpetamine oleneb sageli õpetajate pädevusest inimõiguste probleeme integreeritult käsitleda⁷⁵.
44. Laste ja noorte vähene kaasamine on endiselt probleemiks. Eesti lastel on harilikult lapsi puudutataval teemadel õigus sõna sekka öelda, kuid nad saavad vähem kaasa rääkida pereasjades ja veelgi vähem koolielus⁷⁶ või ühiskonnaelus⁷⁷.
45. Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suur probleem⁷⁸. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna liigist ja elukohast. Statistika ja erinevad uuringud viitavad tervisealasele ebavõrdsusele, erinevustele teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jne kättesaadavuses⁷⁹.
46. Kahjuks on pärast haldusreformi lastekaitsega tegelevate spetsialistide arv vähenenud⁸⁰, ehkki abivajavate laste arv on suurenenud (nt 2018. aastal 9488 last). Suur probleem on lastekaitsetöötajate ülekoormus ja läbipõlemisoht. Sageli pole piisavalt aega ennetustööks, mis aitaks pikas plaanis töökoormust vähendada⁸¹.
47. Laste heaolu toetavate meetmete väljatöötamiseks on vaja ka asja- ja ajakohast statistikat. Erinevad asjaomased andmebaasid ei ole ikka veel omavahel ühendatud ja statistikat kogutakse erinevatel alustel.
48. Hoolimata asjaolust, et kehaline karistamine keelati 2016. aastal, ei pea 36% täiskasvanutest laste kehalist karistamist vägivaldaks, vaid vanemliku kasvatusmeetodiks⁸².

⁷⁴ Turk, P., Sarv, M. [Lapse osalusõigusest laste ja täiskasvanute vaates \(2019\)](#). Kogumikus „Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates“. Koostajad D. Kutsar ja K. Raid. Statistikaamet.

⁷⁵ [Inimõigused ja inimõiguste alusväärtused Eesti koolis ja hariduspoliitikas. Uuringuaruanne](#) (2017). Balti Uuringute Instituut, Inimõiguste Keskus.

⁷⁶ Laste maailmade (Children's Worlds) uuringu kohaselt tundsid õpilased, et neid ei kuulata koolis ja nende seisukohti koolis ei arvestatud (iga neljas laps kritiseeris selles suhtes õpetajat): <http://www.isciweb.org>

⁷⁷ Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). [Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018](#). Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

⁷⁸ Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019). [Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne](#). Tallinna Ülikool.

⁷⁹ [Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017](#):

<https://novaator.err.ee/603403/oigus-huviringides-osaleda-ei-ole-koigile-eesti-lastele-vordselt-tagatud> ja https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinumelatis_lopparuanne.pdf

⁸⁰ Haldusreformi kavandamise etapis juhtis MTÜ Lastekaitse Liit korduvalt otsusetegijate tähelepanu asjaolule, et reform peaks pöörama tähelepanu lastele ja tagama laste sotsiaalsed põhiõigused.

⁸¹ Viira, A (2017). [Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine](#). Sotsiaalministeerium; Aasmäe, M. (2019). Lastekaitsetöötajate läbipõlemisest ja selle põhjustest. Magistr töö. Käsikiri. Tallinna Ülikool; Saar, H. (2019) [Lapsesõbralik lastekaitse – lastekaitsetöötajate vaade](#). Sotsiaaltöö, 3, 36–41.

⁸² Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). [Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne](#). Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

49. Eesti laste sõnul on koolirõõmu kadumise peamine põhjus koolikiusamine ja õpetajate ebaõiglane käitumine⁸³. Paljud LGBTI-noored ei tunne end koolis turvaliselt, kogevad vaimset ja füüsilist vägivalda ning ei saa kooli töötajatelt tuge⁸⁴. Ligi kolmandik lastest on internetis näinud midagi häirivat ja küberkiusamist on pealt näinud ligi 40% lastest. 23% lastest on internetis kiusamisega kokku puutunud ja pea kolmandik lastest ei räägi sellest kogemusest kellelegi⁸⁵.
50. Erivajaduste märkamisest ei ole veel saanud kõigis haridusasutustes õppeprotsessi lahutamatu osa. Jätakuvalt on probleemiks laste koolist väljalangemine enne põhihariduse omandamist ning noorte eemalejäämine tööturult või õpingutest pärast põhikooli lõpetamist ilma õpinguid jätkamata või kutseharidust omandamata. Kõigile puuetega lastele ei tagata kohta lasteaias või elukohajärgses koolis⁸⁶ ja erivajadustega lapsi õpetavaid õpetajaid ei toetata piisavalt. Käitumishäirete või õpiraskustega laste õpetamise kvaliteet on pädevate õpetajate puuduse tõttu ebaühtlane. Tugispetsialistide kättesaadavus on kõigil haridusastmetel endiselt ebapiisav.
51. Puuetega laste arv on olnud viimase kümne aasta jooksul tõusuteel. Neid lapsi ei kaitsta piisavalt diskrimineerimise eest, neid ei kaasata ega abistata piisavalt ning nende juurdepääs haridusele on piiratud. Puuetega laste õiguste kasutamine oleneb Eestis otseselt nende vanemate võimetest ja pole seetõttu kõigile võrdselt tagatud⁸⁷.
52. Uuringud näitavad suundumust, mille kohaselt laste subjektiivne heaolu väheneb vanusega, samuti vähenevad nii koolirõõm kui ka vaimse tervise näitajad⁸⁸. Koolilaste depressiooni esineb üha sagedamini, 2017/2018 õppeaastal oli seda aasta jooksul kogenud juba iga kolmas õpilane. Mida vanemaks lapsed saavad, seda halvemini nad end tunnevad. 15-aastaste noorte vaimne tervis on märkimisväärselt halvenenud – iga viies on mõelnud viimase aasta jooksul enesetapule. Ka Eesti Noorteühenduste Liit leiab, et vaimse tervise probleemid ja tugiteenuste puudumine on noorte heaolu üks suurimaid takistusi. Laste ja noorte esmane psühholoogiline abi on endiselt ebapiisav. Lastepsühhiaatrite puudumine ja pikad ravijärjekorrad on pidev probleem.
53. Igal aastal esineb juhtumeid, kus abi otsivad lapsed ja noored ei saa psühhiaatrilist abi, sest nende vanemad on kategooriliselt selle vastu. Psühhiaatrilise abi seadus näeb ette, et vabatahtlikku psühhiaatrilist abi osutatakse alaealisele ainult tema seadusliku esindaja nõusolekul⁸⁹. Vaimse tervise probleemid ja abi otsimine on endiselt häbimärgistatud, mis süvendab probleemi.

⁸³ The Children's Worlds survey: <http://www.isciweb.org>

⁸⁴ M. Ney, K. Rannaääre, K. Raud. Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring (2018). Eesti LGBT Ühing.

⁸⁵ [EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused](#) (2019).

⁸⁶ [Õiguskantsleri aastaülevaade 2018–2019](#) (2019).

⁸⁷ [ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport „Puuetega inimeste eluolu Eestis“](#) (2018). Eesti Puuetega Inimeste Koda.

⁸⁸ [Kooliõpilaste tervisekäitumise uuring \(HBSC\), 2017/2018. a uuring](#) (2019). Tervise Arengu Instituut.

⁸⁹ Õiguskantsleri kiri Sotsiaalministeeriumile alaealiste psühhiaatrilise ravi asjus. [Alaealise nõusolek psühhiaatriliseks raviks](#) (2019).

54. Statistikaameti andmetel elas 2018. aastal Eestis asenduskodudes 990 last, seega vajab perepõhine asendushooldusteenus endiselt riiklikku lisatuge. Järeelhooldusteenuse kättesaadavus on ebapiisav, teenuse sisu pole selge, teenuse maht ja ulatus olenevad kohalikust omavalitsusest.

55. 2019. aastal oli Eestis üle 14 500 lapse, kelle ülalpidamiskohustust vanem vabatahtlikult ei täitnud, kogunõude summa ületas 31 miljonit eurot. Hooldus- ja suhtlusõigusi puudutavate vaidluste arv ning probleemid lapse ja vanema suhtluskorra kohtuotsuste täitmisel on kasvanud⁹⁰.

56. Soovitused

- a. Suurendada inimõiguste (sh lapse õiguste), meediakirjaoskuse ja sotsiaalsete oskuste õpetamise mahtu erinevatel haridusastmetel ning lastega seotud ameti baas- ja täiendõppes.
- b. Suurendada laste ja noorte mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste ja noorte osalemist ning kaasamist erinevates otsustusprotsessides ja -keskkondades.
- c. Vähendada piirkondlikke erinevusi. Tõhustada järepidevalt tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusvaldkonna omavahelist koostööd, et tagada laste tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja nt hariduslike erivajaduste olemasolust. Aidata kaasa multidistsiplinaarse koostöö edendamisele.
- d. Tagada, et kõigis kohalikes omavalitsustes oleks piisavalt lastekaitsetöötajaid.
- e. Töötada statistiliste andmete kogumise, töötlemise ja avaldamise täiustamiseks välja lahendused erinevate andmebaaside ühildamiseks STAR-iga.
- f. Suurendada lastevastase vägivalda ennetustegevuse ulatust, edendades positiivseid, vägivallatuid ja lapsi kaasavaid kasvatusmeetodeid.
- g. Tugevdada kiusamise eri vormide vastu võitlemise meetmeid, sh parandada koolitöötajate ja õpilaste mitmekesisusega toimetuleku ning konfliktilahendamise oskusi. Toetada laste osalemist kiusamise eri vormide ennetamisel, sh mitte ükskõikseks jäämist nende märkamisel.
- h. Eraldada järjepidevalt ressursse kõigi, sh erivajadustega laste ja noorte turvalise ning arendava õpikeskkonna loomiseks kõigil haridusastmetel alates lasteaiast. See hõlmab koolitust, vajaliku õpikeskkonna kohandamist, kiusamisennetuse programmide toetamist. Tagada laste vajadustele vastavate tugiteenuste kättesaadavus igas haridusasutuses. Arendada õpetajaharidust, õppematerjale (sh digitaalseid).

⁹⁰ ÜRO Lapse Õiguste Komitee on samuti oma soovitustes Eestile (2017) eelmainitud probleemidele osutanud. „[Concluding observations on the combined second to fourth periodic reports of Estonia.](#)“ Geneva.

- i. Laiendada tugiteenuste kättesaadavust koolides, tagades samal ajal, et kõik lastega töötavad spetsialistid oleksid saanud vaimse tervise probleemide tuvastamiseks piisava väljaõppe. Suurendada tugiteenuste riiklikku rahastamist.
- j. Suurendada veelgi vaimse tervise teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, sh tagada piisaval hulgal lastepsühhiaatreid lisaks teistele asjaomase väljaõppe saanud vaimse tervise spetsialistidele.
- k. Muuta psühhiaatrilise abi seadust selliselt, et alaealine saaks ilma vanema loata psühhiaatri poole pöörduda. Teha jõupingutusi vaimse tervise probleemide ja abi otsimise häbimärgistatuse vähendamiseks.
- l. Aidata kaasa perepõhise asendushoolduse arendamisele ning pakkuda kvaliteetset asendus- ja järelhooldust, et veelgi vähendada institutsionaliseerimist, sh lühiajaliste asendushooldusel viibimiste korral, eriti alla 3-aastaste laste puhul.
- m. Tagada lastega peredele erinevate nõustamis-, lepitamis- ja teraapiateenuste kättesaadavus, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.

Veganid ja võrdne kohtlemine

57. Inimõiguste doktriinis peetakse veganlust maailmavaateks ehk veendumuseks, millega seoses diskrimineerimine on keelatud. Eestis kaitseb kehtiv õigus veganeid diskrimineerimise eest vaid piiratud juhtudel. Põhiseadus keelab diskrimineerida poliitiliste vaadete või muude veendumuste alusel täpsustamata, millistes valdkondades keeld kehtib. VõrdKS, mis sätestab üksikasjalikuma kaitse, keelab veendumusega seoses diskrimineerimise üksnes tööga seotud olukordades. Seetõttu puudub kaitse paljudes elulistes olukordades, millega veganid kokku puutuvad, nt koolide, haiglate ja vanglate toitlustamine. Tervishoiusüsteemis puutuvad veganid kokku tervishoiutöötajate eelarvamuste ja diskrimineerimisega, nt kui nõutakse oma veendumuste muutmist, ei arvestata soovi valida mitteloomseid tooteid või jättes veganile sobiva ravi pakkumata ka siis, kui selline ravi on olemas.
58. 2008. aasta määruse „Tervisekaitseõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis“ § 5 lõige 8 sätestab, et „usulistel põhjustel või lapsevanema veendumuste tõttu teisiti toituvate laste toitlustamises võib teha muudatusi vastavalt lapsevanema soovile kooskõlas tervisekaitseõuetega.“ 2018. aastal kinnitas terviseamet pärast Eesti Vegan Seltsi korduvaid taotlusi veganmenüü vastavuse nende tervisekaitseõuetega. Tegelikult soovib terviseamet haridusasutustele ja lapsevanematele, et veganmenüü on erand, mis on lubatud ainult juhul, kui kõik osapooled on sellega nõus ning olemas on selliste söökide valmistamiseks vajalikud vahendid ja teadmised.⁹¹ Vastutust söögi tervislikkuse eest soovitakse lükata lapsevanematele. Mõnel juhul palutakse vanematel allkirjastada dokument, et nad on teadlikud väidetavatest veganlusega seotud ohtudest ja vajadusest käia vegantoitumise tõttu arsti vastuvõtul. Samuti on juhtumeid, kus vegantoidu

⁹¹ [Eesti Päevalehe uudisartikkel](#) 4.11.2019.

valmistamise lisakulud võrreldes tavatoiduga nõutakse sisse vanematelt. Neid veganite õiguste piiranguid pole sätestatud aga üheski seaduses.

59. Soovitused

- a. Tagada veganitele seaduse jõul õigus saada oma veendumustele vastavat toitu, ravi ja muid vajalikke esmatarbevahendeid, tervishoiuasutustes, koolides ja lasteaedades, laste suvelaagrites, ajateenistuses ja vanglates.
- b. Lisada vegantoitumine ühe lubatud valikuna riiklikesse toitumissoovitustesse.
- c. Avalike asutuste, sh riigiasutuste (nt suure töötajate arvuga ministeeriumide), söögikohad peaksid pakkuma vähemalt ühte veganivalikut hoolimata asjaolust, kas mõni klient on selliseid toite nõudnud või mitte.

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

“Projekti rahastab Euroopa Majanduspiirkonna toetuste Aktiivsete Kodanike Fond, mille operaatoriks Eestis on Avatud Eesti Fond koostöös Vabaühenduste Liiduga.”